

CONTEMPORARY
ARCHITECTURE
ON EAST SIDE
OF SLOVAKIA

Elena Alexy
Michal Burák
Katarína Trnovská

eastside
ARCHITECTURE

Tento projekt bol finančne podporený Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky.
This project has been funded with support from the Ministry of Culture of the Slovak republic.

Partneri / Partners

Slovenské vydanie / **Slovak edition**

Vydali o. z. UzemnePlany.sk a o. z. just plug_in
v spolupráci s Vydavateľstvom SLOVART, spol. s r. o., v Bratislave roku 2014.

Text / **Text**

© Elena Alexy, Katarína Trnovská, Michal Burák,
Dušan Burák, Michal Lalinský, Lukáš Šíp, Tomáš Bujna,
Pavol Mészáros, Robert Špaček, Zorán Vukoszávlyev 2014

Preklad / **Translation**

© Michal Lipka, Beata Havelská, Petra Havelská,
Jana Kublová, Katarína Stohlová 2014

Dizajn / **Design**

© Tomáš Eisner 2014

ISBN 978 - 80 - 971549 - 1 - 2

SÚČASNÁ CONTEMPORARY ARCHITEKTÚRA ARCHITECTURE NA UÝCHODE ON EAST SIDE

SLOVENSKA
OF SLOVAKIA

Elena Alexy
Michal Burák
Katarína Trnovská
Michal Lalinský
Lukáš Šíp
Tomáš Bujna
Pavol Mészáros
Robert Špaček
Zorán Vukoszávlyev

slovart

eastside
ARCHITECTURE

”

Miestny a medzinárodný: Osobné trendy nasledujúce tradíciu

„Medzinárodný trend preferovania minimalistických foriem možno označiť za náurat moderny len čiastočne — u tomto stredoeurópskom regióne je moderná architektúra hlboko zakorenená.“

Zorán Uukoszályeu

“

Local and international: Personal Trends Following Tradition

“The revival of Modernism can partly be considered the international trends of minimalist fashion — modern architecture is deeply rooted in this Central European region.”

Zorán Uukoszályeu

Znaky súčasnej architektúry v stredoeurópskom regióne môžeme sledovať na rozsiahlej škále príkladov. Posun v tvorivom procese a nový prístup však najlepšie vidieť na realizáciách veľkých rodinných domov — solitérov, navrhovaných pre solventných klientov. Napriek tomu poznáme príklady kvalitnej architektúry aj v kategórii občianskych stavieb. Obchodné domy, nákupné centrá a multifunkčné komplexy odrážajú komerčný zámer investorov oslobodený od prísnych finančných limitov. Ale aj budovy financované zo skromných rozpočtov verejnej správy môžu vykazovať vysokú architektonickú úroveň, najmä keď ide o revitalizácie budov, pri ktorých boli zachované pôvodné historické hodnoty. Obnova takýchto stavieb sa začala vo veľkom realizovať len nedávno a niektoré príklady sú naozaj vynikajúce.

Pri pohľade na výber objektov z východného Slovenska môžeme konštatovať, že podobné dianie v architektúre sledujeme aj tu. Za zmienku stoja dva hlavné príklady architek-

tonickej produkcie. V našom regióne to bol práve rodinný dom, ktorý najviac reflektoval najprogressívnejšie trendy, medzinárodné tendencie a moderný životný štýl. Nové prvky sa jednoduchšie a rýchlejšie presadzujú v objektoch menšej mierky. Mnohé z nich pracujú s odkazom skorých rokov 20. storočia. Medzinárodný trend preferovania minimalistických foriem možno označiť za návrat moderny len čiastočne — v tomto stredoeurópskom regióne je totiž moderná architektúra hlboko zakorenená. Len vďaka spolupráci s náročným klientom môžu vzniknúť objekty, aké realizuje napríklad architektonický ateliér Atrium (*Vila P, Košice*). Vzhľadom na situáciu v stavebnej praxi, ktorá nie je veľmi priaznivá, je vysoká úroveň týchto objektov pozoruhodná. Ideálnym príkladom progresívneho prístupu v tvorbe je rodinný *Dom H v Košiciach* od architektonického ateliéru KSA, ktorý nasleduje tradíciu moderny v duchu minimalistických stavieb architekta Miesa van der Rohe. Tento koncepčný prístup je typický pre mladých architektov,

ktorí v spolupráci s klientom tvoria súčasné privátne bývanie, pričom tento systém sa vyznačuje hľadaním ciet a kontinuitou moderznizmu. *Dom N v Petrovanoch* navrhnutý architektmi zerozero je výborným príkladom minimalistickej, i keď mierne trendovej estetiky. Ide tu o experiment, ktorý svojou stavebnou kompozíciou a použitým materiálom zväčšuje rozhranie modernistickej architektúry. Realizácie architektov Michala Mihaľáka a Jána Kanócza (*Chata Maša v Nižnom Klátove*) a Jany Račkovej (*Rodinný dom v Rozhanovciach*) vykazujú svieži dynamizmus. Kompozícia týchto objektov reflektuje prístup mladej generácie architektov, ktorá citlivo vníma aspekty prechodného bývania, multifunkčný ráz týchto objektov, a prednostne volí drevo ako stavebný materiál (vychádzajúc z lokálnych klimatických podmienok by to mal byť výhradný materiál). Títo architekti pritom kladú dôraz na tvorbu osobných priestorov, ktoré odzrkadľujú potreby budúcich užívateľov. *Chaty CL a IL* na Domaši navrhnuté architektmi zerozero sú najkompaktnejšími príkladmi týchto tendencií — koncepčne usporiadané priestorové formy, bohaté na výhľady, pričom obidva tieto objekty sa vyznačujú rozvážnym, technicistickým použitím materiálov a citlivo komponovanou fasádou. Na jednej strane uniformita a snaha o kompaktnosť umožňujú stavať tieto domy ekonomickejšie, na druhej strane spomínané atribúty robia tento typ architektúry veľmi osobitou.

Nástup high-tech trendu iniciovali najmä zadaná komerčne orientovaných investorov. Keďže je aplikácia inteligentných technológií podmienená vysokým rozpočtom, len zriedkakedy tento štýl zaznamenávame v prípade súkromných rodinných domov (*Vila na plese v Novej Lesnej*), oveľa častejšie a v súčasnosti s veľkou obľubou sa používa v prípade administratívnych budov (*GasOil v Spišskej Teplici, Cassovar a Phoenix Zeppelin v Košiciach*), hotelov (*Hotel Sorea Baník na Štrbskom plese*), športových hál (*Aréna Poprad a Skyboxy HC Lev Parkovací dom Steel Aréna Košice*) a podobne. Objekty Petra Abonyiho, ktoré spadajú do tejto kategórie, vynikajú kvalitou — charakteristické sú svojou komplexnosťou, funkčnou sebaistotou a konštrukčnou krásou. Odkaz modernizmu sa tu prejavuje prostredníctvom vhodného rozvrhnutia priestorovej kompozície a v logickej artikulácii hmôt. Skúsení architekti sú schopní túto triezvosť dosiahnuť aj v prípade stavieb s obmedzeným rozpočtom. Väčšinou to máme možnosť vidieť na architektonickej kvalite verejných budov, kde architekt síce tvoril v rámci určitých limitov, ale pritom sa nevzdal základných stavebných hodnôt. V takomto prípade sa elementárna kostra stavby môže stať estetickým akcentom budovy (*knižnica Technickej univerzity v Košiciach, Umelecká škola v Smežanoch*). Niekedy sa architekti snažia artikulovaním určitej hmoty dosiahnuť unikátny výraz architektúry (*Hospic sv. Alžbety*

Miestny a medzinárodný: Osobné trendy nasledujúce tradíciu

Local and international: Personal Trends Following Tradition

Zorán Ukoszályeu

The appearance of contemporary architecture in the Central European region can be observed on quite a large scale. This process can easily be seen in the field of stately, high-class detached houses. However, architects design valuable projects in public constructions as well. The freedom of investors' intentions is present in market-oriented buildings while the limited budgets of public investment also represent a high architectural standard, which includes the restoration of buildings with the aim of preserving their historical value. The latter has recently appeared on a large scale and is particularly outstanding.

Looking at the examples of the architecture of Eastern Slovakia, we can see the emergence of congruent processes and trends that support our findings mentioned above. Two valuable segments are worth mentioning: single-family house construction has always represented the most progressive trend in our region; international tendencies and fashionable lifestyle designs

appear — in a good sense — very quickly and directly in these small-scale buildings. We can see here the reinterpretation of the dawn of the 20th century. The revival of Modernism can partly be considered the international trend of minimalist fashion — modern architecture is deeply rooted in this Central European region. The buildings designed by Atrium architects (*Vila P, Košice*) could only be constructed as a result of the cooperation with a demanding client — although considering the general practice in building industry, the high standard of construction is remarkable. The best example of a progressive search for the development is the house designed by KSA, which follows modernist traditions and was built according to the minimalist construction of Mies van der Rohe (*House H, Košice*). This conceptual approach is typical of offices of young architects, representing the search for ways as well as modernist continuity, working together with their clients on the renewal of contemporary homes

building. The house of zerozero (*House N, Petrovany*) is a successful attempt in the direction of minimalist, but slightly trendier, aesthetics, an experiment which expands the means of modernist architecture with its articulated building composition and use of materials. The buildings of Michal Mihaľák and Ján Kanócz (*Cottage Maša, Nižný Klátov*) and Jana Račková (*Family House, Rozhanovce*) represent youthful dynamism. The composition of their houses shows the approach of young people who are sensitive to transitional spaces and their multifunctional use, and by using timber as a building material (which should always be applied with respect to our climate) they concentrate on the creation of personal spaces. The cottages of zerozero (*Cottage CL, Cottage IL, Domaša-Dobrá*) are the most compact examples of this trend: they design conceptual spatial forms that offer splendid views, their buildings are typical of the austere and technicist use of materials, and they compose the mass and facades sensitively. On the one hand uniformity and striving for compactness result in houses that can be built economically, on the other hand, it makes this kind of architecture very personal.

The emergence of high-tech is mainly the result of investors' market-oriented aspirations. Due to the high cost of land, the design rarely appears in single-family hous-

es (*Villa on the Lake, Nová Lesná*), while it is used as a popular style in office buildings (*GasOil, Spišská Teplica and Cassovar, Košice*), public buildings with commercial (*Phoenix Zeppelin, Košice*) and service functions (*Hotel Sorea Baník, Štrbské pleso*) as well as sports facilities (*Parking building Steel Arena, Košice and Arena and Skyboxes, Poprad*). Among these, the buildings of Peter Abonyi are executed in outstanding quality: they are characteristic of complexity, functional self-confidence and the beauty of construction. The surviving tradition of Modernism appears in the appropriate layout compositions and in the logical articulation of forms. This austerity created by skilful architects can also be experienced in the houses designed with limited financial resources. It can mostly be seen in the architectural quality of public buildings, where the architect could only design the building within certain financial limits, but he/she did not give up the basic engineering values. In this case, the basic structure often becomes an aesthetic element to show the structure (*Library of Technical University Košice and Art school, Smežany*). Sometimes architects try to make this element more unique with the articulation of the mass (*St Elizabeth's Hospice, Zubica and Social Service Centre, Poprad*), even to a degree that it debases the building and

v *Lubici, Stredisko sociálnych služieb v Poprade*), dokonca do takej miery, že vo finále to daný objekt diskredituje, skladbe hmôt totiž chýba logika (*City Park Club v Košiciach*).

V prípade nízkorozpočtových stavieb môže byť práve eskalácia skladby hmôt a fasád určitým východiskom, ako predísť strate architektonického výrazu. K takémuto riešeniu sa utiekajú viaceré mladé architektonické ateliéry. Skôr než kontroverzne zložité kompozície fasád (*Nová Terasa v Košiciach*) či kubistickú módnosť (*SPOT Važecká v Košiciach*) treba niekedy vyzdvihnúť funkčné, nanajvýš triezve zásahy, ktoré skvalitnia budúcu prevádzku objektu (*SPOTs – Ludová, Wuppertalska, Štitová v Košiciach*).

„Parazitujúca architektúra“ bola trendom prelomu tisícročia reprezentujúcim proces reurbanizácie. Prístavby, nadstavby a dostavby sa realizovali s cieľom revitalizácie pôvodného objektu, respektíve lokality v zmysle funkčne generovaných aktivít. Vzťah kontrastov sa stal takmer povinným kompozičným elementom takéhoto druhu intervencií a umožnil vyniknúť rôznorodosti materiálov a výrazu foriem (*sídlisko CMYK v Prešove*). Tento typ architektonickej skladby pretrváva pri obnove budov aj naďalej, ponúkajúc súčasnej architektúre prebohatý zdroj možností. Obnovy, v rámci ktorých sa zachovali charakteristické prvky historických budov, len oživujú existujúcu štruktúru, snažiac sa čo najviac zachovať špecifickú

výraz objektu (*Energo Control v Košiciach*). V niektorých prípadoch je, žiaľ, rozsah zásahov taký enormný, že pôvodná atmosféra architektúry sa takmer úplne stratí (*Bauerneblov dom v Košiciach*). Omnoho lepší vzťah starého a nového môže vzniknúť v prípade, že nové prvky dopĺňajú pôvodné priestorové usporiadanie vychádzajúc z funkčných nárokov aktuálnej doby (*Štátna vedecká knižnica v Košiciach*). Revitalizácie sú, samozrejme, produktívnou stavebnou oblasťou, ktorú živí silný spoločenský záujem — zachovávať nielen pamiatkovo chránené stavby mimoriadnej hodnoty, ale aj objekty, ktorých podoba a architektonický naturel určujú ráz určitého distriktu, čím sú pevne späté s kolektívnou pamäťou. Niektoré konverzie ponechávajú budovám industriálny výraz, napriek tomu, že pôvodné technické vybavenie zmizlo (*Energo Control a Bauerneblov dom v Košiciach*). Ako teda môžeme pozorovať, na miere súčasných vstupov skutočne záleží. Nie sú však výnimočné situácie, keď sa konverzia realizovala na úkor pôvodných hodnôt. V šťastnejších prípadoch je výsledkom reorganizácia objektu, keď sa dokonca môže podať zachovať pôvodnú funkciu budovy, respektíve sa jej stanoví úplne nová programová náplň.

Využitie industriálnych stavieb na kultúrne účely súvisí s medzinárodným trendom (*Tatranská galéria v Poprade*), za úspešnú zmenu funkcie môžeme považovať konverziu býva-

lej plavárne (*Kunsthalle v Košiciach*) či revitalizáciu pôvodne nevyužitého podkrovia (*Východoslovenské múzeum v Košiciach*) na výstavné priestory. Nádherné pôvodné stavby sa v tomto prípade menia na jednu z hlavných atrakcií mestskej architektúry. Upriamuje to tiež pozornosť na nový trend — estetika stavby sa začína stávať integrálnou alebo prinajmenšom akceptovanou súčasťou moderného spôsobu myslenia. Ide o veľmi hodnotný proces, ktorý sa často uplatňuje pri obnove a ochrane predmetov architektonického dedičstva (*rímskokatolícky Kostol Zvestovania Pána v Novej Lesnej*).

Spoločenská úloha architektúry je najmarkantnejšia v sfére stavieb, ktoré vzbudzujú verejný záujem. Objekt, ktorý súčasne disponuje architektonickou kvalitou, zohráva významnú úlohu v utváraní rázu verejného priestoru. Môžeme to pozorovať na príklade obnovy bývalých kasární (*Kulturpark v Košiciach*), ktorá môže byť čiastočnou odpoveďou na vyššie položené otázky — nakoľko precízne a ohľaduplne sa dá pristupovať k pôvodnému objektu vychádzajúc pritom z pocitu zodpovednosti architekta voči spoločnosti. Ale architektonické diela, ktoré sú situované mimo mestskej urbanizácie, sú takisto dobrým príkladom. Tieto stavby sa javia takmer ako objekty — priestorová koncepcia neprotežuje konkrétnu budovu, respektíve predmet, naopak, vytvára kompaktný rámec miesta (*Dom smútku v Bysteri a Hradný areál v Košiciach*),

svojou diskrétnou prítomnosťou nechávajú vyniknúť hodnotám daného miesta (*Vyhliadkový mostík na Lomnickom štíte*). Ak si to lokalita vyžaduje, architekt ustúpi, čo vidieť na príkladoch nanajvýš etických a ekonomických koncepciách týchto objektov (*Chata pod Rysmi, Štrbské pleso*).

V závere našej analýzy je potrebné zdôrazniť jeden špecifický trend. Vo viacerých častiach sveta sa objavuje architektonický prístup, ktorý si kladie za cieľ „vylepšenie“ modernizmu (determinujúceho 20. a 21. storočie) a súčasne vyjadrenie osobných potrieb jednotlivca. Namiesto niektorých extravagantných prejavov silnej viery v citlivosť navrhovania sa tento trend javí byť pozitívnejší a pravdivejší na príkladoch, kde zostávajú zachované pôvodné princípy modernizmu (funkčnosť, konštrukčná logika, priestory prestúpené svetlom), a tam, kde sa architekti snažia o citlivejšiu realizáciu prostredníctvom jednoduchého vyjadrenia foriem.

Objekty, ktoré sa svojim tvaroslovím odvolávajú na abstraktné prírodné formy a kompozície, vyjadrujú osobitosť azda najviac. Vidíme to na príklade rímskokatolíckeho *Kostola Božieho milosrdenstva v Košiciach* od Petra Pásztor a spoluautorov, ktorý je vynikajúcim príkladom organickej architektúry vyskytujúcej sa aj v maďarskom prostredí. Ide o architektúru východoeurópskeho pohraničia spĺňajúcu miestne, ale aj medzinárodné kritériá kvality.

has a contradictory logic (*City Park Club, Košice*).

Enhancing the composition of forms and surfaces can also be the feature of the low cost of the building work as a kind of escape from featurelessness. Still, many young architectural offices turn to this means. Instead of controversially complicating the facade composition (*New Terrace, Košice*) or using cuboid trendiness (*SPOT Važecká, Košice*), sometimes the functional, expressly austere interventions lead to solutions, which are worth mentioning (*SPOTs – Ludová, Wuppertalska, Štitová, Košice*).

“Parasite-architecture” was the trend of the turn of the millennium, representing the process of re-urbanization. Parasitic extensions to existing buildings, attachments and completions are added with aim of revitalizing the building or the location by means of the function-generated activity. This contrasting relationship has become an almost obligatory composition element of this kind of interventions, and it has led to the use of different materials or design of forms (*CMYK Housing Estate, Prešov*). This type of architectural composition persists in building revitalizations, providing the richest repository of contemporary architecture. Interventions, which use the characteristic elements of historical buildings, just live on the existing structure, trying to make use

of its clearly identifiable image (*Energo Control, Košice*). Unfortunately, the scale of these interventions is sometimes so large that the original atmosphere almost completely disappears (*Bauerneblov House, Košice*). A much better relationship can be established when the new element completes the original spatial system only with the functional demands of our time (*The State Scientific Library, Košice*), this is a productive construction scene, which is fed by a strong social need: to save not only the listed buildings with outstanding value but also the houses that form the architectural character of an area/district and are closely connected with the collective memory. Some of the conversions preserve the character of industrial buildings without the original machinery (*Energo Control, Košice and Bauerneblov House, Košice*). However, as we can see, the scales of contemporary extensions do really matter: the situation appears to be somewhat anomalous where the extension was built at the expense of the original value. Reorganization results from much more fortunate situations: it can either preserve the original function or achieve a completely new purpose. The utilization of industrial buildings for cultural purposes follows international trends (*Tatra Gallery, Poprad*), but the conversion of the former swimming pool into an exhibition hall can also

be considered a successful change of function (*Kunsthalle, Košice*), as well as the revitalization of a huge loft (*East Slovakian Museum, Košice*). In these cases the original, grandiose structure turns out to be one of the main attractions of the public space. It also highlights a new trend: engineering aesthetic is starting to become an integral or at least accepted part of the modern way of thinking. It is a very valuable process that is often applied to the conservation of monuments of architectural heritage (*Roman Catholic Church of the Annunciation, Nová Lesná*).

The social role of architecture is largely emphasized by the works that stimulate activity. A house, which also represents architectural quality, plays a major role in the creation of public spaces. We can find the reutilization of former barracks (*Kulturpark, Košice*) partly as a response to the abovementioned issues and as precise and conspicuous contemporary architectural interventions complying with the recently aroused feeling for social responsibility—but architectural works, which are constructed in the regions away from urbanization fit in the same line. These buildings almost seem like objects—their appearance does not prioritize the construction but provides a frame for the place (*Mortuary, Byster and The Castle area, Košice*), their reserved presence emphasizes the values of

the location (*View-bridge, Lomnický Peak*). When necessary, the architect withdraws and a very ethical and economical way of thinking emerges from these houses (*Rysy Chalet, Štrbské pleso*).

At the end of our study we want to emphasize one particular trend. In several parts of the world, an architectural approach appears with the aim of refining Modernism, which determined the 20th and 21st centuries, and showing the need for individuality. Instead of some extravagant manifestations of a strong belief in the sensitivity of creation, the trend seems to be more positive and true where the basic principles of Modernism (functionality, design logic, spaces penetrated by light) are kept, and where the architects try to create a more emotional implementation only with a weaker articulation of forms. Buildings, which relate in an abstract way to forms and compositions occurring in nature, emphasize personality—the church in Košice designed by Peter Pásztor and his associates (*Roman Catholic Church of the Mercy of God, Košice*) is an outstanding example of organic architecture also present in Hungarian architecture. It conveys architecture with the local and at the same time international quality from the eastern borderland of Europe.